

## Om traditionsspridning.<sup>1</sup>

*Problemet.* Hur traditioner sprider sig har av äldre forskarskolor föga beaktats. Den mytologiska skolan i Tyskland såväl som den antropologiska i England såg i traditionen blott ett arv utan att i nämnvärd grad räkna med spridning från ort till ort eller från folk till folk. Först med Benfey's teori om alla sagors uppkomst i Indien strax efter Buddhas uppträdande och spridning därifrån till hela världen, lämnade man arvsynpunkten — något för brådstörtat — och övergick till vandringsteorien. Bortsett från den rent litterära spridningen av novellstoff från Indien, som Benfey verkligen bevisade, är emellertid teorien om Indien såsom ursprungslandet för alla sagor i sig själv orimlig och motsäges av en hel rad klara fakta. Den finska skolan har gentemot Benfey fört det sunda förnufts talan, då den betonat, att sagor kunnat diktas hos vilket folk som helst, och att olika sagor sålunda kunnat spridas från olika centra. Vandringsteorien har emellertid slagit igenom och allmänt och ensidigt tillämpats inom sagoforskningen. Därvid har man nöjt sig med att likna sagovandringen vid en ström som flyter från sagans hemland ut över alla de länder där den numera träffas, eller vid de ringar, som bildas när man låter en sten falla mot en vattenyta, och som likformigt vidgas åt alla sidor. En närmare granskning av möjligheterna för det ena eller andra har man emellertid helt och hållet underlåtit. Man har med andra ord försummat att studera traditionens biologi. En uttömmande framställning av alla hithörande problem kan jag här ej lämna, men jag skall söka ge några antydningar om några av de härvid verksamma faktorerna.

*Traditionens fördelning.* Det torde vara en vanlig föreställning, att allmogens traditioner är hela allmogens gemensamma egendom och finns överallt i »djupet av folksjälens». Ingenting kan vara oriktigare. Söker man genom en socken beträffande en viss tradition, t. ex. en saga, en sägen, en föreställ-

---

<sup>1</sup> Föredrag vid Nordiska historikermötet i Helsingfors 8 juli 1931.

ning eller en sedvänja, skall man snart finna; att varje särskild tradition har sina bestämda traditionsbärare, som blott utgör ett fåtal av hela socknens befolkning. De olika traditionerna har både olika antal och olika slag av traditionsbärare. Söker man t. ex. efter jakttradition får man ingenting alls, om man frågar kvinnorna, och blott ett ganska ringa fåtal bland männen har något att meddela. Liknande är förhållandet med andra slags traditioner. En sådan ojämn fördelning av olika traditioner är ej en sårighet för vår tid utan har alltid förefunnits, även om det nu finns ett förhållandevis större antal traditionslösa och ett mindre antal traditionsbärare än förr. Visserligen har skolor, tidningar och böcker medfört i hög grad ändrade förhållanden för traditionen, men de har ej tagit bort den och ej upphävt lagarna för dess fortsatta liv. Traditionen är nu som förr knuten till bestämda sociala kretsar, familj, bysamhälle, arbetsgrupp o. s. v. För att förstå traditionens liv, dess uppkomst och utveckling, dess spridning och fortplantning, måste man därför i första rummet ge akt på dessa kretsar och de olika slagen av traditionsbärare. Av dessa kan man särskilja två slag som emellertid för olika traditioner förhåller sig ganska olika: de aktiva och de passiva. Av dessa är det de aktiva som håller traditionen vid liv och fortplantar den, medan de passiva väl hört talas om vad en viss tradition innebär och vid utfrågning kanske kan erinra sig en hel del, men själva ej gör något för att sprida den eller hålla den vid liv.

*Olika traditionsbärare och deras betydelse.* Aktiv traditionsbärare blir man lättast genom arv från hemmet, i det barnen i en familj ofta får höra samma regler, sagor, sägner och visor och ser samma sedvänjor iakttagas, varigenom de sedan ofta fortsätter med samma traditioner. I de fall då man har tillfälle att jämföra föräldrarnas traditionsinnehåll med barnens, skall man dock alltid finna en icke ringa olikhet, i det barnens olika lynnen och anlag kommer dem att göra ett urval. Sådana urval göres ganska olika av olika barn i samma familj även emedan den inom ett hem tillämpade traditionen växlar under olika tider, så att olika syskon faktiskt växer upp i olika tradition. Inom en större syskonskara är det t. ex. ofta några som under en längre tid och på ett mera intimt sätt får vara tillsammans med en eller båda föräldrarna än de övriga. Man får ej heller bortse från den större familjekrets som »byahemmet» i äldre tid utgjorde med sina gemensamhetsarbeten, gillan, lekstugor m. m. Barnen blir därför också bärare av en hel del traditioner som de ej fått av föräldrarna utan från andra familjer

i byn, från kamrater och inte minst från de ställen där de varit i tjänst. I dessa sistnämnda fall kan man nämligen också förut-sätta ett ofta förekommande upprepande av samma traditioner, så att de därigenom inpräglas på ungefär samma sätt som inom det egna hemmet. Detta gäller icke minst samvaron under mili-tärtjänst, då man på vilostunder gärna upprepar samma berättel-ser eller visor dag ut och dag in, och likaledes under längre tiders samvaro på sjön, på timmerhuggning o. s. v. I dessa se-nare fall är det dock bland alla som åhör sagor eller visor blott ett ringa fåtal, som blir aktiva bärare av den tradition, de gan-ska ofta får till lufs. Jag har haft tillfälle att iakttaga ett sådant fall från min egen militärtjänst, i det en beväring brukade på lediga stunder berätta en och samma historia dag ut och dag in. Alla lyssnade lika intresserat varje gång, men blott två försökte själva återberätta samma historia, och detta endast då den ur-sprunglige berättaren var frånvarande. Sannolikt har blott dessa två blivit aktiva bärare av den traditionen och även de torde snart nog ha lagt den åsido och blivit passiva. Själva var jag blott passiv, men skulle på den tiden säkert tämligen ordagrant ha kunnat återge berättelsen. Ännu kommer jag fullständigt ihåg en trall som på flera ställen i berättelsen upprepades, medan jag blott erinrar mig lösryckta drag ur berättelsens övriga inne-håll.

Finns ej några aktiva bärare av en viss tradition kvar, för-svinnet den, men av passiva traditionsbärare kan man möjligen, om sådana finns kvar, få upplysningar om den, stundom ganska fullständiga, men oftast osäkra och fragmentariska. De passiva traditionsbärarna har emellertid dessutom den betydelsen för traditionens liv, att de ger resonans åt den. Så är t. ex. ung-domens ledare att betrakta såsom de aktiva traditionsbärarna för en hel del upptåg vid olika fester, medan de gifta självfallet övergått till att vara passiva. Dock är deras välvilja och för-ståelse viktiga för resp. sedvänjors vidmakthållande, och svårig-heten att sprida den sortens sedvänjor ligger säkerligen till en ej ringa grad i att passiva traditionsbärare saknas och mindre lätt låter sig anskaffas i tillräckligt antal för att ge nödig resonans. Därjämte utövar de passiva en viss kontroll på traditionen. Skulle en avvikelse göras, kan de lätt korrigera och gör det också, vilket är av stor betydelse för en traditions oförändrade bibe-hållande.

Gränsen mellan de aktiva och de passiva är naturligtvis långt ifrån fast utan fluktuerar ständigt. En aktiv traditions-bärare kan övergå till att bli passiv av olika skäl. Så är för-hållandet med alla bärare av ungdomens speciella traditioner så-

som nyss påpekats. En aktiv sagoberättare blir passiv bärare av sagotradition, då ingen längre bryr sig om att höra på honom, och detta kan ha många olika orsaker. Vid religiösa omvälvningar går alltid en mängd olika slags traditioner ur bruk genom att de ej passar samman med den nya religionsformen, som ofta uppträder direkt fientligt mot dem och tvingar deras bärare till passivitet. Något liknande kan inträffa vid politiska och sociala omvälvningar.

En passiv traditionsbärare kan också övergå till att bli aktiv genom att han dels så vant sig vid att höra eller se en viss tradition tillämpas, att han blir fullt förtrogen med den och därtill kommer i en sådan ställning, att han får anledning att själv aktivt taga hand om den. Detta är rent av den naturliga gången för utvecklingen av aktiva traditionsbärare, men något sådant inträffar ej med på långt när alla de passiva, bland vilka majoriteten förblir passiv i hela sitt liv.

Då jag här skilt mellan aktiva och passiva traditionsbärare, åsyftar jag naturligtvis ej en uppdelning av befolkningen i två klasser efter deras olika förhållande till traditionen, den ena passiv och den andra aktiv. Var och en bland folket kan vara aktiv beträffande vissa traditioner men passiv i förhållande till andra och rent av helt sakna vissa andra traditioner. En traditionsbärare är sålunda aktiv blott i förhållande till en del av sina traditioner, medan han är passiv i förhållande till kanske större delen av sin tradition.

*Traditionsbärarna och spridningen.* Om nu den normala fortplantningen av en tradition sker genom att den övergår från föräldrar till barn eller dock under sådana omständigheter att mottagaren har tillfälle att upprepade gånger åhöra eller iakttaga traditionen i fråga, så är det tydligt, att traditionen normalt sprides genom att de aktiva traditionsbärarna för längre eller kortare tid flyttar till annan ort än den där de inhämtat sin tradition. Kvarstannar traditionsbäraren inom sin nya krets, kan han där fortplanta sin tradition, om förhållandena i övrigt är gynnsamma. Stannar han endast en kortare tid, finns visserligen en möjlighet för traditionen att slå rot där, men denna är nog i regel ganska ringa, ty ju kortare tid han stannar, desto större sannolikhet är det för att han antingen ej alls fått tillfälle att inför andra låta sin tradition komma till användning, eller att alla de som av honom mottagit traditionen, förblir passiva.

Då man flyttar till en ny ort, ligger denna i de allra flesta fall inom det egna landets politiska gränser, och den tradition man för med sig, stannar sålunda inom hemlandet. Genom en

mängd sådana flyttningar av traditionsbärare inom landet är det sålunda möjligt för en tradition att småningom spridas till alla eller flertalet av landets provinser. Allt oftare träffar den aktive traditionsbäraren samman med passiva bärare av samma tradition, och stundom, men ej så ofta, även med andra aktiva. Traditionen i fråga kommer sålunda att under långa tider inom sitt område utveckla sig enhetligt genom sina bärares ömsesidiga kontroll och inbördes påverkan, och alldeles oavhängigt av motsvarande traditioner i andra länder. Den får därför också en gent emot dessa mer eller mindre tydligt nationell särprägel: en ekotyp<sup>1</sup> säregen för sitt kulturområde bildas. Ju trängre kulturområdet är, desto enhetligare sker utvecklingen och desto tydligare ekotypiseringen.

En ringa procent av alla dem som i ett bestämt land flyttar från sin hemort, emigrerar till ett främmande land, och bland dessa finns en ännu mycket mindre procent aktiva bärare av en viss tradition. I det nya landet råder det oftare än i det egna sådana förhållanden, att traditionsbäraren ej längre får användning för sin tradition, eller att han ej kommer att lämna över den till andra utan övergår till passivitet. Men stundom slår hans tradition dock rot och sprider sig långsamt inom det nya landets gränser. Om det där redan förut finns en besläktad tradition, känns den nyinkomna till att börja med igen såsom en därstädes främmande ekotyp, och den kanske snart nog undantränges av den i landet redan existerande nationella ekotypen, som till sin hjälp redan har en skara aktiva och passiva bärare som avvisar nykomlingen. Men under vissa förhållanden, t. ex. emedan den är så olik landets egen tradition, att den uppfattas som något självständigt och värdefullt, kan den också göra sig gällande såsom likaberättigad bredvid den. Den kan emellertid också lätt komma att påverkas av det nya landets övriga traditioner och genomgå en gentemot hemlandets tradition självständig utveckling, så att en ny ekotyp bildas.

<sup>1</sup> Ordet *ekotyp* är hämtat från botaniken, där det betecknar en genom naturligt urval bland ärftligt olika individer av samma art uppkommen ärftlig anpassningsform för en viss miljö (hafsstrand, bergland, o. s. v.). Då på traditionsområdet en tradition med stor utbredning (t. ex. en saga eller sägen) utbildar särtyper genom isolering inom och anpassning för vissa kulturområden, kan termen ekotyp också användas inom etnologi och folkminnesforskning. Därvid kan man skilja mellan ekotyper av högre och lägre ordning (lands-, provins-, socken-). Ekotyper för mycket stora områden skulle kanske hellre kunna kallas etnotyper, t. ex. då det gäller en för samtliga satemspråkiga folk gemensam typ.

Denna överflyttning från ett land till ett annat är sålunda ej en vandring över gränsen från by till by, från socken till socken o. s. v. med gränstrakternas tvåspråkiga befolkning såsom underförstått mellanled, såsom man gärna tänkt sig saken, då man liknat traditionsvandringen vid en ström som flyter fram i en viss riktning. Den sker i stället språngvis eller som när ett vinddrivet frö faller till marken långt från sitt ursprung och växer upp till en planta, vars frön sedan sprides inom den närmaste omgivningen eller någon gång råkar förirra sig till nya och kanske mycket avlägsna platser. Det är dock tydligt, att olika traditioner kan förhålla sig mycket olika, alldeles som olika växter har olika slags spridningssätt. Vissa, men långt ifrån alla eller ens något större antal traditioner kan sålunda följa handelsvägarna, och andra kan vara så beskaffade, att de hastigt kan spridas från mun till mun åt alla håll, men detta får säkert ej uppfattas såsom det vanliga utan snarast som undantaget. Saken belyses bäst med specialregler för särskilda slag av traditioner och med praktiska exempel från bestämda traditionsområden.

*Olika traditionsarters spridningsförhållanden.* Som ett slags kortlivad tradition, ett slags folksägner, kan *dagens rykten* betraktas. De går hastigt från mun till mun på grund av sin stora aktualitet, men de dör så snart aktualiteten upphört. Även beträffande ryktena kan man emellertid skilja mellan aktiva och passiva bärare, och spridningen sker ej alls så regelbundet som vågringarna på en vattenyta, ehuru man i viss mån kan tillämpa den liknelsen just på ryktesspridningen. Liksom dagsryktet ej kan leva längre tid såsom tradition än dess aktualitet varar, kan det ej spridas geografiskt utanför det område där det är aktuellt.

Besläktade med dagsryktena är egentligen många *lokalt bundna sägner* vilka börjat såsom en redogörelse för sista sensationella ryktet, men som bevarats i minnet därför att det som de har att förtälja, har hänt på orten, och genom att man påminnes om dem genom synliga minnesmärken sådana som gravhögar, runstenar, offerkast, byggnader, naturbildningar o. s. v. Fastän nästan alla på orten känner till ifrågavarande sägen, och dess aktiva bärare måste finnas i mycket stort antal, kan den ej spridas utanför den bygd dit den hör, emedan den endast där har aktuellt intresse. Där berättas den kanske varje gång man går förbi eller kommer att tala om den plats där sägnens händelse ägt rum, ej emedan händelsen i och för sig är så märkvärdig, men emedan den hänt just där på den för alla bygdens invånare välkända platsen. Flyttar en dess traditionsbärare till en annan

bygd, faller det honom ej längre in att berätta sängen, och om han genom någon tillfällighet dock skulle göra detta, är det ingen som lägger den på minnet och för den vidare.

En *händelsesägen*, d. v. s. en sägen om en händelse som väcker intresse oberoende av de i den uppträdande personerna eller den plats där den ägt rum, kan spridas över större områden och knytas till nya personer och platser. Hit hör dels minnes-sägner återgående på verkliga händelser av mera minnesvärdt slag, dels vittnessägner som diktats för att åskådliggöra en viss föreställning. Dessa händelsesägner kräver något större berättar-begåvning och klarare minne än de strängt lokalbundna sägner-na, bl. a. emedan de ej så ofta upprepas, och de har därför en mycket mindre krets aktiva bärare än lokalsägnerna. Om en sådan vittnessägen är en kristallisation av folktro, kräves för spridningen utom dess ursprungliga område, att samma folktro finns hos de nya kretsar till vilka den överföres, såvida den ej där omvandlas till en ren underhållningshistoria.

De korta, enepisodiska *djur-* och *skämtfablerna* är i regel lätta att minnas och i det hänseendet snarast av samma beskaf-fenhet som nyss omnämnda händelsesägner. Den som har be-rättartalang och sinne för innehållet i dessa små berättelser, kan hastigt inlära dem, kanske rent av efter att ha hört dem en enda gång. Och dock är de aktiva bärarna ej synnerligen talrika. Genomsnittsallmoge förmår ej utan att ha hört dem flera gånger att upptaga dem så väl att de kan föras vidare, vilket jag genom experiment har övertygat mig om. Skämtfablerna har emeller-tid ofta en så pass stor publik och så god tillgång på bärare, att man i någon mån skulle kunna jämföra deras spridning med ryktesspridning, fast den naturligtvis sker mycket långsammare och oregelbundnare. Skämtfablerna är väl den traditionsart i egentlig mening, som kommer dagens rykten närmast i efter-frågan, och som en övergångstyp kan senaste vitsen för dagen räknas. Efterfrågan är något mindre beträffande händelsesäg-nerna och ännu mindre för djurfablernas vidkommande, och de-ras spridning är därför ännu mera oregelbunden än skämt-fablernas.

De långa flerepisodiska *under-* och *novellsagorna* ställer ännu större krav på berättarens både minne och berättarförmåga. Medan de korta djur- och skämtfablerna kan berättas på ett par minuter alldeles i förbigående under ett samtal, så är detta full-komligt uteslutet beträffande de långa sagorna, som kanske krä-ver en halv eller t. o. m. en hel timme och måste framföras av en särskild berättare direkt för att fördriva tiden för en lyss-nande åhörarskara. Sagan lever sålunda ett helt annat liv bland

folket, och dess tradition är fördelad på ett ganska ringa fåtal, av vilka en del snarast kan betecknas såsom yrkesberättare. Den gode sagoberättaren är att jämföra med den gode sångaren: liksom sångaren för att göra sin sak väl behöver röst och musikalisk uppfattning, behöver sagoberättaren godt minne, fabuleringsförmåga och en dramatiskt medryckande framställningskonst, egenskaper som ej är alltför vanliga. Genom direkta experiment har jag övertygat mig om att sagan endast med svårighet går över till nya traditionsbärare, och en hastig vandring från mun till mun, från by till by, från socken till socken är alldeles utesluten. Detta bekräftas också av den tunna fördelningen av sagans aktiva traditionsbärare. I trakter med mycket rik tradition, och där denna alltså är i flitig användning, kan antalet aktiva vara något större, och en samlare har där så lätt att få anvisning på dessa på orten välkända sagoberättare, att han ej märker hur liten procent de utgör av folket. Då man just för dessa sagor antagit en utbredning från mun till mun såsom en ström som rinner fram över stora områden, har detta antagande från början gjorts av forskare som alls ej sysslat med studiet av levande tradition, och som alltså blott på fri hand och utan stöd av fakta sökt för sig göra upp en bild av hur spridningen tillgått. Och det är denna fria fantasi som sedan på god tro övertagits som dogm av forskningen utan något försök till kontroll genom undersökning av de faktiska förhållandena.

Mångeepisodisk men mera släkt med lokalsägner, i det den behandlar ämnen av starkt lokalt intresse, är *ättsagan*. Den är såsom muntlig tradition lika trångt begränsad i fråga om spridningsförmågan som lokalsägner, ty endast i den bygd, där den av ättsagan omtalade ätten eller hjälten har levat och är känd, har man tillräckligt intresse för dess innehåll. Därtill kommer att blott ett ytterst ringa fåtal har förmåga att hålla fast i minnet en lång ättsagas många episoder och detaljer, och dess aktiva bärare är därför mycket sällsynta. Den dör fördenskull lätt ut eller splittras eventuellt i smärre sägner, vilka möjligen har något större lifskraft.

I viss mån släkt med ättsagan är *hjaltesagan*, men den lyder helt andra lagar. Den kan hämmas i sin utbredning av kultur- och språkgränser, men är ej alls bygdebunden. Även om dess handling är knuten till en viss plats, ligger dess intresse i själva personligheterna som den skildrar och i deras bedrifter på godt och ondt. Det ligger ett patos i dess framställning och den vädjar mera till allmänmänskliga än till trångt nationella känslor. Därför har så många germanska hjältesagor kunnat spridas till en mängd olika germanfolk, som alla i lika hög grad förstått och



uppskattat vad hjälten utfört eller lidit. Dessa hjältesagors bärare har däremot varit ganska fåtaliga och tillika yrkesbetonade. Så snart en sådan omvälvning i kulturella eller ekonomiska förhållanden inträdd, att de vandrande sångarna ej längre kunnat med hjältesagans hjälp få sin utkomst, måste deras tradition dö ut, fast den till en viss grad kunnat leva kvar i litteraturen. Hjältesagan förekommer vanligen såsom dikt i bunden form och influeras sålunda även av de särskilda omständigheter som gäller för sådan diktning.

Folkets *diktning i bunden form*, särskilt *folkvisan*, tjuvar ej blott genom sitt innehåll utan även genom sin form, och den ställer därför stora krav på säkert minne, på samma gång som rytm och rim i viss mån bildar hjälpmedel för minnet. Folkvisans traditionsbärare måste sålunda på ett mera målmedvetet sätt arbeta på inlärandet. Här kommer melodien till såsom ett på en gång underlättande och försvårande element, i det blott personer med sångröst och musiköra kan bli fullt aktiva bärare av traditionen. Detta hämmar delvis utbredningen, men på samma gång blir visan därigenom desto mera begärlig, så att man mera lägger sig vinn om att förvärva den. Det är därför ej ovanligt att inom de länder, där skrivkunnigheten är allmänt utbredd, visor upptecknas i visböcker och detta även av omusikaliska personer. Visans begärlighet hos folket har också ofta lockat fram en rik skillingtrycklitteratur, som i sin tur haft stort inflytande på traditionen, ett förhållande som även är känt på sagans område ehuru ej i samma omfattning. Ofta är vis-tradition mer eller mindre yrkesbetonad. Visans bundna form gör att dess spridning lätt hämmas av språkgränserna, men tvåspråkiga yrkesvisångare anser det ofta löna mödan att översätta visor, och sedan översättningen väl är gjord, sprides visan jämförelsevis lätt dels genom vandrande sångares bemödanden, dels genom bofasta traditionsbärares iver att tillägna sig nya sånger. Visans liv och spridningsätt är sålunda i hög grad skilt från prosatraditionens och är vida mera litterärt präglad.

Beträffande *folktron* är det svårt att fastställa några allmänna regler, ty olika slags tro förhåller sig mycket olika. *Folkmedicinsk tro* har i första rummet de s. k. kloka såsom aktiva bärare, varvid är att märka, att deras tradition ofta är lärd och litterär, förmedlad av skrivna s. k. svartkonstböcker. Men personer som fått tillämpa en viss kur mot en sjukdom och funnit den verksam, lägger ej blott kuren på minnet utan hjälper sedan sina grannar med samma kur då så behövs, och det är ej så ovanligt att bland allmogen träffa personer som kan blott ett fåtal folkmedicinska kurer men ofta anlitas för vissa bestämda

sjukdomar utan att man därför betraktar dem såsom kloka i egentlig mening. De hör sålunda till de aktiva bärarna av folkmedicinsk tradition och är vida talrikare än de s. k. kloke men utgör dock blott en mycket liten procent av befolkningen. Ett litet antal kurer kommer så ofta till användning att de nästan kan sägas vara allmänegendom, t. ex. bruket att lägga spindelväv på sår, vissa vårtkurer o. s. v. Några sjukdomar, t. ex. fallandesot, är också så allmänt fruktade och uppmärksammade, att åtminstone några folkmedicinska åtgärder mot dem eller andra föreställningar om dem är allmänt kända. En stor del av den folkmedicinska tron är emellertid snarast att anse såsom en hemlig lära, som de kloke försöker behålla uteslutande för sig själva och som endast under vissa sällsynta omständigheter läres ut. Däremot finns knappast några gränser för spridningsmöjligheten vare sig kulturella eller språkliga.

Till *arbetet knuten sed och tro* är gemensam för arbetslaget, och dess aktiva bärare är väl snarast arbetsledaren, vanligen husbonden. Då arbetsmetoder och verktyg ändras, försvinner lätt de med dessa förknippade sedvänjorna eller lämnar plats för andra, vilka ofta är av individuellt ursprung och med föga spridning. Arbetssedvänjor, liksom en del fest seder, har ofta svårt att överskrida vissa gränser, delvis emedan man på andra sidan om en dylik gräns redan har andra sedvänjor som gör de nya onödiga. Men härtill kommer dessutom bygdemötsättningar av olika slag, som gör att man visserligen kan ha reda på hur man gör i grannbygden, men samtidigt håller man sig för god att göra på samma sätt. På hithörande områden finner man därför ofta starkt växlande förhållanden, vilket nedan ytterligare skall belysas. — För *festsedvänjor* kan man liksom för folkdiktning stundom räkna med spridning på litterär väg.

*Praktiska exempel.* För att något förtydliga de här helt flyktigt och abstrakt framställda reglerna, skall jag nu ge ytterligare några praktiska exempel hämtade från några olika traditionsarter och traditionsförhållanden i olika länder.

Ett ypperligt exempel på hur en tradition hejdas av politiska gränser utgör den i hela det nuvarande Danmark samt i de tidigare danska men nu svenska landskapen Skåne, Halland och Blekinge utbredda *seden att »bära maj i by»* med sjungande av majvisan<sup>1</sup>. Seden själv fanns redan under medeltiden liksom flera av de därvid använda visorna, och den borde alltså ha haft god tid att sprida sig mot norr och öster in i Småland, men den

<sup>1</sup> v. Sydow, God afton om I hemma är, Malmö 1917.

har ej förmått överskrida gränsen, fastän denna långa gräns ej är någon språkgräns och visan alltså ej behöfde översättas för att användas i Småland. Orsaken till sedens oförmåga att passera den politiska gränsen före erövringen av Skåneprovinserna måste ligga däri att flyttning över gränsen ej förekommit i nämnvärd omfattning, och att sålunda inga aktiva bärare av seden kunnat inplanteras på småländsk mark. Detta förhållande har i stort sett ägt bestånd även under de århundraden som Skåneprovinserna tillhört Sverige: inga skåningar har tagit tjänst i de magrare smålandssocknarna, och har överflyttning ägt rum genom gårdsköp eller giftermål, har de överflyttade skåningarna icke längre varit aktiva traditionsbärare. Smålänningar har heller ej i större utsträckning tagit anställning i Skåne annat än såsom säsongarbetare, som därför ej mottagit och hemfört några traditioner. Först på allra sista årtiondet har försök gjorts i en småländsk gränsocken att införa seden. Detta skulle kunna tyda på att umgänget mellan gränsocknarna blivit livligare genom järnvägen och andra moderna fortskaffningsmedel, men det förefaller sannolikare att man här måste räkna med överföring på litterär väg och förmedling av hembygdsrörelsen.

Vill man göra klart för sig denna majsjungningsseds spridning inom sitt utbredningsområde, är det tydligt att den i en eller annan form måste ha börjat på en punkt och därifrån spridd sig. Man tänker närmast på möjligheten att gränsocknens folk genom umgänge med folket i upphovssocknen lär känna seden och tillämpa den hos sig. Så har det säkert gått till i många fall, och man kunde här vara frestad att tillämpa liknelsen om stenen som faller mot en vattenyta och framkallar ringformiga vågor som vidgar sig allt mer från medelpunkten utåt. Men icke ens här passar denna liknelse in i de faktiska förhållandena. Redan mellan närliggande byar är ofta umgänget minimalt, emedan den ena byn ej vill ha beröring med den andra och framför allt ingenting lära av den, såsom Thorkel Gravlund så levande visat i sina danska folklivsskildringar. På samma sätt är umgänget mellan socknar i ett sammanhängande landsområde mycket ojämn. Ofta är två gränsocknar så att säga vända från varandra genom att de har sina utfartsvägar åt olika håll och därför inte har någon anledning till närmare umgänge. Detta är t. ex. lätt fallet om gränsen mellan socknarna tillika är häradsgräns, vilken från början betydde att de inom den liggande socknarna stått i nära förbindelse med varandra men ej med dem som låg utanför häradet. Ofta råder dessutom en stark antagonism mellan gränsocknar, så att när deras invånare träffas vid gemensamma marknader, obligatoriska slagsmål mel-

lan de båda socknarnas folk uppstår. Sådana socknar lär sig ej folkseder av varandra. För att en sådan sed som majsjungnings-seden skall övertagas på en ny ort, kräves dessutom, att ledarna för ungdomen där har vilja och förmåga att få sina kamrater med sig vid införandet av en ny sed samt att de förmår även de äldre att med gillande mottaga upptåget, ett villkor som långt ifrån alltid är till finnandes. Spridningen försiggår sålunda ganska oregelbundet inom det sammanhängande landområdet. Då seden skall spridas över Öresund eller Stora och Lilla Bält, kan den emellertid ej spridas genom vanligt umgänge socknarna emellan, utan måste följa med personer som för längre eller kortare tid flyttar över och som antingen själva bli ledare vid sedens tillämpning eller genom sin livliga skildring av hur det går till i deras hembygd eller där de någon tid vistats, väcker ett sådant intresse för saken, att man lär sig visan och inför den nya seden.

Egendomligt nog saknas majsjungnings-seden på tvänne områden, som hört till det gamla danska riket. Det ena är ön Bornholm, som ligger så långt borta från det övriga Danmark-Skåne att seden på den grund ej haft så godt tillfälle att införas dit, vartill kommer att dess bebyggelse utgöres av ensamgårdar, ej bysamhällen. Det andra är Östra Härad i Bleking, som är skilt från den övriga delen av landskapet av stora skogstrakter, och som därför i alla stycken visar nära kultursammanhang med södra Kalmar län trots den omständigheten att den politiska gränsen under århundraden skilt häradet från Kalmar län.

Majvisesjungningen har varit utsatt för litterär påverkan genom att den ursprungliga medeltida majvisan delvis undanträngts av en i början av 1600-talet diktad och genom skillingtryck spridd religiös majvisa. Detta undanträngande av den gamla visan har ägt rum i västra Skåne, Själland och Fyen, medan den ursprungliga visan levat kvar i östra Skåne, Bleking, Halland och Jylland. Skillingtrycken har haft sin utgångspunkt i tryckerierna i Malmö och Köpenhamn, och såsom tryckt har den ansetts förnämligare än den blott muntligen levande gamla världsliga visan. De kringvandrande visförsäljarna har emellertid antingen ej avlägsnat sig så långt från tryckorterna eller också har deras förråd trutit då de nått ett visst stycke från förlagsorterna, vilket gjort att den gamla visan där utan konkurrens kunnat leva kvar, så att man dels tydligt kan se vad som fanns i den gemensamma traditionen, dels kan se hur visan utvecklats sig något olika på de olika randområdena, som haft föga förbindelse med varandra.

Ett exempel på medveten motsättning beträffande sedvän-

jur mellan närliggande orter meddelar Eva Wigström (Folkdiktning II s. 90): i Örkeneds socken i norra Skåne har man berättat för henne, att i den småländska grannsocknen Virestad brukar man vid skörden offra 3 eller 9 sädesstrån till glosen, vilket man däremot ej bryr sig om att göra i Örkened. Att man känner till grannsocknens sed, visar att man har tillräckligt mycken beröring med folket där för att vissa slags traditioner skulle kunna övertagas från den ena socknen till den andra, men just i detta fall avvisar man grannsocknens tradition, som man finner anmärkningsvärd men ej värd att imitera. Just på folksedens område torde detta förhållande vara ganska vanligt, kanske särskilt då seden är grundad på en bestämd trosföreställning, som endast finns i samband med ifrågavarande sed.

De inom hemmet tillämpade sedvänjorna följer helt naturligt andra lagar än de seder som är hela byns gemensamma angelägenhet. I mitt barndomshem förekom *seden att »tranan värpte»* i våra sängar vårfrudagsafton (24 mars) d. v. s. min mor lade en påse med godsaker under våra huvudkuddar sedan vi somnat. Denna sed har uppkommit i anslutning till ett inom Sverige allmänt känt kalenderstäv, »tranan bär ljus i säng», vilket vanligen knytes till vårfrudagen, då tranan säges komma. Seden är tämligen spridd i Småland och Öland, särskilt i städer och på herrgårdar<sup>1</sup>. Den tillämpades på samma sätt i mitt morföräldrahem och likaledes hos alla mina talrika kusiner på mödernets oberoende av i vilket landskap i södra eller mellersta Sverige de är bosatta och oberoende av där i övrigt rådande sed. Här är det sålunda för en mängd familjers vidkommande ett tydligt påvisbart arv från mitt morföräldrahem. Hur sedan kommit till mitt morföräldrahem har jag ej kunnat med säkerhet konstatera. Den omständigheten att samma sed även tillämpats hos en kusin på fädernet till min mor, kan tyda på att det är min morfar som haft seden med sig från sitt föräldrahem, i synnerhet som seden i nämnda kusinfamilj ej kunnat införas genom husmodern som ej kände seden från sitt barndomshem. Mot denna slutsats kan emellertid anföras, att hos en annan kusin på fädernet till min mor tillämpades en helt annan sed: där förekom ingen tranvärpning, men i stället var en av tjänsteflickorna utklädd till trana och jagade barnen i säng med ett ris, en sed som är grundad på samma kalenderstäv och spridd inom Kalmar län. Min mors två olika kusinfamiljer måste alltså ha fått sina vårfrudags seder från olika håll. I sistnämnda fallet har det enl. uppgift varit tjänstefolk som fört seden med sig och roat barnen med

<sup>1</sup> v. Sydow, *Tranan och Vårfrudagen* i *Folkm. och folkt.* 1916 s. 33 ff.

traneutklädning, varefter seden i den formen fortsatt även i följande generation. Det är naturligtvis möjligt att tranvärpnings-seden på ett liknande sätt införts i den förstnämnda kusinfamiljen, och att seden i mitt morföräldrahem följt med min mor-mor från hennes hem i norra Småland. Hur det än må förhålla sig härmed, är det i alla händelser tydligt att det i stor utsträckning är fråga om familjeärv. Tjänstefolk spelar självfallet en icke oviktig roll för familjetradition, då det är fråga om sådant som roar barnen, och i sådana fall beror traditionsöverföringen ju tydligt på personöverflyttning. En tredje möjlighet är att man får höra talas om hur en sådan sed tillämpas i andra familjer, och så inför man seden i sin egen familj emedan man förstår att barnen får nöje av den. Denna form av överföring förekommer otvivelaktigt och kan naturligtvis till de övriga familjerna i en bygd småningom överföra en sådan sed från en i bygden nyinflyttad familj. Denna överföringsmetods betydelse får emellertid ej överdrivas. Fastän tranvärpnings-seden är allmän i Växjö, hörde jag där aldrig talas om den under de nio år jag tillbragte i Växjö läroverk, och detta fastän seden tillämpades i mitt eget hem. Jag känner heller icke något exempel på att någon av de familjer som umgåtts med min egen eller med de andra familjer som härstamma från mitt morföräldrahem, från oss upptagit seden.

Familjeseder av mycket parant karaktär, sådana som *Luciautklädning*<sup>1</sup>, har i nyaste tid fått en stark spridning genom avbildningar i jultidningar, och därvid har skolor och föreningar ofta gått i spetsen. Kommersiella intressen kan i sådana fall spela en ej oviktig roll. Så har julgranen spridts icke blott genom avbildningar i jultidningar utan de billiga och ögonfågande tyska julgransprydnaderna har härvid också haft en stor betydelse. På liknande sätt har avbildningar i marzipan, på påskkort o. s. v. av den tyske påskharen börjat i viss mån sprida påskharedsvänjor i Sverige, eller åtminstone påskharefiktionen. I sådana fall går det emellertid ej att använda liknelsen med ström som hastigt svämmar över ett visst område. Snarare skulle jag vilja använda en annan liknelse: ett skyfall som sätter hela området under vatten, ty det är inte fråga om spridning ort efter ort i geografisk ordning, och vandring kan man heller ej här tala om.

Hur nära traditionsspridning kan vara knuten till personflyttning, visas av följande folktrosmotivs förekomst. Då människor eller djur stundom försvinner utan att man vet vart de

<sup>1</sup> v. Sydow, Lucia und Christkindlein i Zeitschr. f. Volksk. 1930 s. 71 ff.

tagit vägen, säger man i Sverige att de blivit *bergtagna*. I Finland säger man däremot både bland den finska och den svenska befolkningen att de blivit *skogstagna*. Detta är säkert en rent finsk idé som från finnarna överförts till den svenska befolkningen i Finland genom folkblandning och därav följande genomsyrning. Fröken Ella Ohlson, som är en god kännare av ångermanländsk folktro och på en seminarieövning behandlade de inom landskapet förekommande föreställningarna om övernaturliga väsen, visade därvid hur man i de socknar som i gammal tid koloniserats av finnar — och endast där — talar om skogstagnung under det man i provinsens övriga socknar alltid som i det övriga Sverige talar om bergtagning. Den finska kolonisationen skedde för så länge sedan att folket fullständigt smält samman med den svenska befolkningen och endast talar svenska. Begreppet skogstagnung har följt med inflyttarna och stannat hos dem. Någon vandring av begreppet från mun till mun, från bygd till bygd oberoende av överflyttande människor har ej förekommit. De båda trosföreställningarna om samma fenomen utestänger varandra. Där den ena tron redan finns, behövs ej den andra och kan ej göra sig gällande utan att den följer med ett tillräckligt antal invandrare som kan hålla sin egen tradition vid liv och tränga undan den andra åskådningen som kanske förut fanns i det område, där man slagit sig ned.

På folksägnens område har jämförelsevis få tillförlitliga undersökningar gjorts. Själv har jag undersökt *sågnen om jätten Finn*<sup>1</sup> som byggde Lunds domkyrka mot att som lön få sol och måne eller S:t Laurentii ögon om ej denne kunde gissa jättens namn innan kyrkan var färdig. Sågnen finns knuten till en mängd kyrkor i Skandinavien och Finland, men har ej kunnat spridas utanför detta område, bortsett från ett par varianter från Holstein som ju varit i långvarig politisk förbindelse med Danmark. Den talrika tvåspråkiga befolkningen i Jylland och den livliga kulturella förbindelsen mellan Danmark och Tyskland har sålunda ej varit tillräckligt starka faktorer för sågnens spridning. Sågnen har med säkerhet först varit knuten till Trondhjems domkyrka, och dess spridning över hela Norden måste tillskrivas de pilgrimer, som under medeltiden i stort antal vallfärdade till S:t Olafs grav i Trondhjem.

Här skulle man kunna fråga sig om spridningen därvid tillgått så, att pilgrimerna på hemvägen från Trondhjem uppfyllda av vad de sett och hört, berättat sågnen där de dragit fram, eller om de medfört den hem, så att den där fått tillfälle att rofästa

<sup>1</sup> Fataburen 1907, 1908.

sig i traditionen. Båda sätten måste anses möjliga. Pilgrimerna fann säkerligen ett tacksamt auditorium varhelst de kom, och för den välplägnad de fick, bemödade de sig att berätta så mycket som möjligt, vilket naturligtvis bidragit till spridning av en del traditioner. Då endast en ringa del av pilgrimerna kan ha varit goda traditionsbärare, och då sådana tillfälliga besök i regel lämnar kvar blott en obetydlig rest som behållning i minnet, är jag dock böjd för att anse det senare alternativet såsom utan jämförelse viktigast. Detta styrkes av sagnens relativt stora likformighet över hela utbredningsområdet, vilket lättare låter sig förklara med att pilgrimen-traditionsbäraren just i sin hemtrakt ofta fått berätta samma sägen som han lärt sig i Trondhjem.

Beträffande folksagornas spridningssätt är den omkr. 1300 år f. Kr. på en egyptisk papyrus upptecknade sagan om *De två bröderna* av stort intresse. Denna saga har nämligen oberoende av den egyptiska papyren levat på muntlig väg till våra dagar dels på indiskt och persiskt område, dels på slaviskt, och den visar redan härigenom att en saga kan leva mer än 3000 år utan stöd av skriven litteratur. Trots den till synes rikligt tillmätta tiden har den dock ej kunnat spridas till det övriga Europa! Blott tre uppteckningar är kända från västra Europa, och alla tre har uppenbart kommit in på 1800-talet genom tillfälliga inflyttare och har säkerligen ej stannat kvar i traditionen. Jag skall här blott rent skematiskt framlägga de resultat, som jag i en utförligare undersökning framlagt<sup>1</sup>.

Jämför man den slaviska typen med den indo-persiska, så visar det sig att sagan i båda fallen består av en kärna, *K*, men till denna har på indo-persiskt område huvudsakligen såsom lån från andra sagor infogats motiven *a*, *b*, och *c*, som ej finns i den slaviska typen, som emellertid å sin sida genom lån från andra sagor infogat motiven *d*, *e*, och *f*, vilka saknas i den indo-persiska typen. I den egyptiska papyren har sagan utom *K* både *a*, *b*, *c* och *d*, *e*, *f* samt dessutom några andra motiv, *x*, *y* och *z*, som ej finns varken i den slaviska eller den indo-persiska typen, men tydligt är senare, i Egypten gjorda tillägg, vilka delvis rent sakligt strider mot den övriga framställningen, delvis står i skarp stilistisk motsättning till den. Det är ej möjligt att förklara sagan såsom ursprungligt egyptisk, ty dels visar sig de egyptiska tillsatserna *x*, *y*, *z* tydligt vara oskickligt tillsatta egyptiska motiv vilka sakna ursprungligt sammanhang med det övriga, dels visar hela den övriga kompositionen nära frändskap med indoeuro-

<sup>1</sup> v. Sydow, Den fornegyptiska sagan om de två bröderna. (Vetenskaps-Societetens i Lund årsbok 1930 s. 51—89).



peisk sagodiktning men stark olikhet med vad man känner av verkligt egyptisk saga. Dessutom vore det svårt att förklara hur en ursprungligen egyptisk saga  $K + a, b, c + d, e, f + x, y, z$  skulle vid utvandring klyva sig i  $K + a, b, c$  och  $K + d, e, f$ . Däremot är det lättare att förstå hur en person som är aktiv bärare av en typ  $Kabc$  och får höra en typ  $Kdef$ , kompletterar sin egen typ med  $def$  och berättar hela den så hoparbetade sagan för en egyptier, som i sin tur lägger till de egyptiska motiven  $xyz$  utan att inse att de ej passade samman med sagans egen stil, som han förut var obekant med.

Det är omöjligt att förklara den slaviska typen såsom invandrad från indopersiskt håll, ty då skulle den ha kastat bort de indopersiska  $abc$  och ersatt dem med  $def$ . Detta är omöjligt då både  $abc$  och  $def$  fanns redan i den fornegyptiska uppteckningen. Av samma skäl kan sagan heller ej ha vandrat från slaviskt område till indopersiskt. Jag kan ej se någon bättre förklaring vara möjlig, än att indoperser och slaver i gemensam satem-tid haft sagan i formen  $K$  samt att denna  $K$  efter skilsmässan mellan indoperser och slaver hos de förra utvecklats till  $K + abc$ , hos de senare till  $K + def$ , samt att en tillfällig sammanarbetning av bägge typerna någon gång omkr. 1300 f. Kr. kommit till Egypten och där utvidgats till  $K + abc + def + xyz$ , som lyckligtvis bevarats i papyren men saknade möjlighet att muntligen leva kvar där, så olik som den var landets hela övriga sagoförråd. Men detta innebär att sagan redan 1300 år f. Kr. genomgått en lång utveckling på kanske ytterligare något årtusende, och detta är icke det ringaste mer orimligt än det klara faktum, att sagan levat i muntlig tradition mer än 3000 år utan nämnvärda ändringar. Denna saga utgör sålunda ett otvetydigt bevis mot teorien om alla sagors uppkomst i Indien efter Buddhas uppträdande och deras vandring som en ström rinnande fram från öster från by till by, från land till land tills sålunda hela Europa blev översvämmat under medeltiden. Den visar också arvsynpunktens berättigande gentemot den ensidiga vandringsteorien och att spridningen skett genom flyttande personer.

Lärorik ur spridningssynpunkt är sagan om *Kung Lindorm* (Aa 433 B)<sup>1</sup>, som på ett utmärkt sätt behandlats av Axel Olrik (Danske Studier 1904). Den förekommer inom Skandinavien endast i Danmark och Skåne, och den har inom detta område upptecknats i ett 15-tal varianter inom olika provinser. Dess förekomst i Skåne betyder säkerligen att den fanns i Danmark innan Skåne skildes från Danmark 1658. I det övriga Skandina-

<sup>1</sup> Aa = Aarne, Verzeichnis der Märchentypen.

vien är sagan okänd, likaledes på det övriga germanska området. Däremot är den spridd i Italien, sydöstra Europa, Persien och Indien. Det är uppenbart att det är inom detta område och ej i Danmark som sagan egentligen hör hemma, och kanske den kan betecknas såsom från början tillhörig de satem-språkiga indoeuropéerna. Till Danmark kan den svårigen ha kommit vandrande från by till by med en ström österifrån, ty då skulle den ha funnits även i Tyskland, utan den har säkerligen vid en bestämd tidpunkt införts av en enda traditionsbärare. När detta har skett är ej lätt att säga. Att gissa på vikingatiden kunde så till vida ligga nära till hands, som en mängd krigsfångar av de mest skilda nationaliteter just då fördes hem från krigståg bl. a. från sydöstra Europa och hitre Asien. Olrik påpekar emellertid att sagans titel regelbundet är »Kung Lindorm» i motsats till en annan ormsaga som benämnes »Orm Kungason». Denna sistnämnda är äldre och förekommer även i de andra nordiska länderna. Om den kan man med stor sannolikhet gissa att den funnits här redan under vikingatiden, men Kung Lindorm bör av namnet att döma vara yngre. Om den funnits i Danmark vid medeltidens början, skulle den säkerligen under unionstiden då livliga förbindelser rådde mellan de nordiska länderna, ha spridit sig till Sverige och Norge. Den torde därför snarast ha kommit in mot slutet av medeltiden. Samtliga sagans varianter i Danmark har upptecknats först under 1800-talet, och då har den alltså haft minst 15 traditionsbärare. Antager man att det då funnits dubbla antalet, torde man komma sanningen närmast, men även om man finge räkna med det tiodubbla, vilket sannolikt är mycket för högt, så är det tydligt, att sagans aktiva traditionsbärare utgjort mindre än en hundraleds procent av Danmark-Skånes befolkning. Det är då ej underligt om bland dem som flyttat från Danmark till vare sig det övriga Norden eller till Tyskland, ingen enda aktiv bärare av denna sagas tradition följt med eller i varje fall ej kunnat fortplanta sagotraditionen i de nya omgivningarna.

Ett annat exempel på hur en sagas utbredning håller sig inom skarpt markerade gränser, visar sagan om *Prinsessan i jordkulan* (Aa 870), i det den finns allmänt spridd inom Skandinavien och Finland, men ej utanför, fränsett tre holsteinska varianter, vilka på grund av Holsteins långvariga förening med danskt område, utan vidare kan räknas samman med de rent danska. Docent W. Liungman, som undersökt sagan<sup>1</sup>, har visat

<sup>1</sup> W. Liungman, En traditionsstudie över sagan om Prinsessan i jordkulan, Göteborg 1925.

hur varianternas gruppering tyder på just den förbindelse bygderna emellan, som man även kan påvisa beträffande andra kulturelement. Detta innebär emellertid ej såsom Liungman antager, att sagan skulle själv vandrat från mun till mun, från by till by längs vissa stråk, utan säkert är det även här fråga om överflyttning av traditionsbärare för längre eller kortare tid, ty sagans byggnad med en mängd inströdda verser gör att den ej kan inläras på annat sätt än genom att upprepade gånger åhöras. Fastän sagan genom traditionsbärares överflyttning till Holstein kommit över på tysktalande område, har den ej kunnat vandra vidare i Tyskland, och detta kan ej förklaras med att ett högre stående kulturfolk ej tar emot sagor från ett lägre, ty danskarna kan ej anses på minsta vis såsom kulturellt underlägsna gentemot tyskarna, och då tysktalande personer i Holstein tagit emot sagan, skulle det här ju vara fråga om vandring från tysk till tysk. Spridningen över Skandinavien, torde ha skett redan under unionstiden och har därför gått relativt lätt för sig.

*Lärdomar av nordiska traditionsförhållanden.* Vid en närmare granskning av sagoförrådet i Norden visar det sig, att de tre nordiska ländernas sagostock utvecklats olika, så att de svenska varianterna företer en bestämd skillnad från de danska av samma saga, d. v. s. sagan har ekotypiserats till för Danmark-Skåne och Sverige olika ekotyper, och sagor som i det ena landet är vanliga, kan vara sällsynta eller helt saknas i det andra. I Norge och på Gotland som länge stått under dansk spira, har en del sagor av tydligt dansk typ upptecknats, uppenbart emedan personöverflyttning från Danmark till dessa länder och vice versa lättare ägde rum så länge de med Danmark utgjorde ett politiskt helt. Likaså träffas i Danmark-Skåne flera sagor och sägner av tydligt norsk typ.

Intressant från traditionsbiologisk synpunkt är förhållandet mellan isländsk och norsk tradition. Då Island bebyggdes, skedde det genom en massutvandring från Norge, särskilt från Västlandet. Bland så många utvandrare fanns helt naturligt en mängd aktiva traditionsbärare, och den omständigheten att så godt som alla nybyggarna kom från samma traditionsområde, gjorde det lättare för den medförda traditionen att fortleva. De sålunda utflyttade traditionsbärarna representerade emellertid icke hela Norges alla traditioner, icke ens alla Västlandets, ty en stor del, ja större delen av befolkningen stannade kvar i hemlandet, och bland dessa fanns helt visst många bärare av traditioner, som ej fanns representerade bland utvandrarerna. Hela

den traditionsstock som följde med de isländska landnamsmännen bör sålunda ha varit väsentligt mindre och fattigare än den som fanns kvar i Norge, även om den norska traditionen i hemlandet självfallet blev något fattigare genom utvandringen. Av landnamsmännens traditioner måste en stor del hastigt försvinna, emedan de ej längre kunde användas i de nya förhållandena. Man tänke t. ex. på alla åkerbrukssedvänjor, som måste falla bort då man inte längre drev åkerbruk, eller på all tradition knuten till skogen och jakten i Norge vilken i de nya förhållandena ej längre var tillämplig, eller på byggnadsskicket som måste omläggas på grund av brist på timmer, o. s. v. Hela den från Norge medförda traditionen måste sålunda på en ganska kort tid ha smält samman i mycket stor utsträckning. I stället kom den att fyllas ut till en viss grad genom invandring från vikingakolonierna i Skottland och Irland, varvid ett betydelsefullt keltiskt traditionselement kom in, särskilt sådant som har kvinnliga bärare. Efter den egentliga landnamstiden har väl ytterligare något befolkningstillskott kommit in och med det också en del tradition men sannolikt obetydligt. Däremot har den litterära inverkan på traditionen varit mycket betydande. Hit räknar jag vad resande isländare hemfört av utomlands inlärt stoff, men dessutom har isländarnas litterära inriktning i hög grad omskapat traditionen. Medan Islands gamla litteratur innehåller en del folksägnor, som till alla delar överensstämmer med sägnor som inom Skandinavien ännu i vår tid berättas, har de sägnor och sagor som i ny tid på Island upptecknats i hög grad omdanats och litterariserats, så att de såväl till framställningssätt som motivval tagit inflytande från fornaldarsagorna. Då överensstämmelsen nu är så ringa mellan norsk och isländsk tradition, beror detta på att samma sägnor och sagor m. m. som i det folkrikare Skandinavien kunnat få traditionsbärare inom varje släktled, på Island med dess betydligt fåtaligare befolkning så mycket lättare dog ut, varvid folkets litterära läggning kom in-tresset att mindre inriktas på den enkla folktraditionen än på mera litterärt präglade produkter. För att sägnor och sagor överhuvud där skulle kunna bevaras i folkets minne, måste de litterariseras på ett sätt som saknar motsvarighet i Skandinavien och det övriga Västeuropa och det är detta som har gjort Islands nuvarande traditioner så starkt olika det övriga Nordens med undantag av den lilla grundstock av gemensam härkomst som ärvts från de första landnamsmännen. Från denna grundstocks litenhet får man alltså ej draga den slutsatsen, att man vid landnamstiden ej hade en rikare tradition i hemlandet. I tillämpliga delar gäller det här sagda även om förhållandet mellan traditio-

nen på Färöarna och Norge. Det ringa fåtalet aktiva traditionsbärare och de väldiga omvälvningar som måste inträffa inom ett traditionsbestånd vid överflyttning till ett nytt land, har även här i många hänseenden starkt avlägsnat den fjärrbelägna lilla nordiska utpostens traditionsbestånd från det gamla hemlandets.

Finlands traditioner har helt naturligt starkt påverkats från Sverige och Ryssland genom Västfinlands åttahundraåriga förening med Sverige och Östfinlands ungefär lika långa förening med Ryssland. I fråga om sagor bär Västfinlands tradition en påtagligt svensk prägel och Östfinlands en lika påtagligt rysk. Har nu detta åstadkommits genom att två traditionsströmmar flutit fram från by till by och sålunda översvämmat landet från var sitt håll men hejdats av varandra? Svaret måste bli ett bestämt nej. Det finns ingen rimlig anledning för att sådana strömmar skulle hejda varandra, och dessutom finns det mycket ringa eller alls ingen anledning att antaga sådana strömmars existens, då frågan gäller sagospridning. Problemet är i själva verket enkelt nog: personinflyttning! I hela Västfinland fanns godt om inflyttade svenskar: ämbetsmän, officerare, herremän, och med dem följde en hel del tjänstefolk, liksom finskt tjänstefolk följde sina husbönder över till Sverige för längre eller kortare tid, men säkert oftast för att återvända till sin finska hembygd. På detta sätt har Västfinland blivit genomsyrat med svensk tradition och kultur, och på liknande sätt har det varit ställt i Östfinland fast inflyttningen där varit rysk. Särskilt bör påpekas betydelsen av den militärgräns som fanns längs Västfinlands östgräns med massor av svenska militärboställen, vilket har gjort att Östra Tavastland snarare tyckes vara mer påverkat av svensk tradition än de västligare finska bygderna. Den svenska befolkningen i kusttrakterna stod i ständig beröring med den svenska sidan av Bottenhavet och företer i stort sett samma tradition som på motsvarande breddgrader i Sverige, men den har också inom sig upptagit ett icke ringa rent finskt folk-element som bland den inplanterat rent finska traditioner. Denna kulturgenomsyrning av finsk befolkning genom inflyttade svenskar eller ryssar och av svensk befolkning genom inflyttade finnar har lett till samma resultat för traditionsspridningen, som då majviseseden eller sagan om Kung Lindorm spriddes till alla danska provinser.

Efter Östfinlands förening med Västfinland genom den ryska erövringen har möjligheten för personöverflyttning och därmed också traditionsspridning från det ena området till det andra väsentligt ökats, ehuru de sedan dess gångna åren ej har

gjort någon större effekt i det hänseendet. Att sagor av rysk typ numera förekommer även i Västfinland, kan naturligtvis i någon mån bero härpå. I regel torde dock en annan förklaring vara riktigare: det var ej Östfinlands tidigare invånare som i någon större utsträckning begagnade sig av möjligheten att flytta västerut, men i stället flyttade desto fler ryssar västerut: ämbetsmän, köpmän och garnisoner. Genom dessa ryssars tämligen livliga umgänge med den svensktalande befolkningen övertog denna icke blott en del ryska sagor, utan själva benämningen »skaskor», som på sina håll i Nyland användes om sagorna, är en från ryskan lånad term.

Man kan fråga sig om ej en äktfinsk sagodiktning finns kvar. Detta förefaller mig ej osannolikt, även om den starkt tillbakaträngts av den utifrån införda sagotraditionen. Den måste emellertid ha stått sägnerna betydligt närmare än våra undersagor, och de har kanske därför icke observerats av den finska sagoforskningen, som uteslutande synes ha studerat den internationella sagotraditionen, ej så mycket den egentliga sägendiktningen eller den finsk-nationella sagan utom då den tar kalevala-sångens form. Det skulle emellertid vara av stort värde även för den internationella sagoforskningen att få göra bekantskap med denna undanskymda finska tradition, varför jag livligt hoppas, att det skall finnas intresserade finska forskare, som vill taga upp detta viktiga område till undersökning.

Liknande exempel på kulturgenomsyrning genom inflyttning i ett område av främmande folkelement kan man naturligtvis finna på många andra håll. Vad de politiska förhållandena härvid betyder, visar sig om man med Finland och dess läge mellan Sverige och Ryssland jämför Polen och dess läge mellan Tyskland och Ryssland. Liksom Finland kristnades från Sverige, har Polen kristnats från Tyskland genom de tyska riddarordnarna, och det fick därigenom sina viktigaste kulturförbindelser västerut. Detta tyska inflytande i Polen visar sig i en mängd tyska låneord men också i folktraditioner. Men Polen förblev ända till dess delning ett stort och självständigt rike, vilket innebär, att inflyttning av traditionsbärare västerifrån har varit jämförelsevis obetydlig, och Polens sagoskatt är därför i huvudsak typiskt slavisk. Att Ryssland blev grekiskkatolskt gjorde Polens kulturförbindelser svaga åt det hållet, även om man ej får tänka sig någon skarp kulturgräns. Då skarpa geografiska gränser där till stor del saknas, har även de politiska gränserna mellan Polen och Ryssland i äldre tid varit ganska fluktuerande. Språkgränsen är heller ej skarp, och även i traditions hänseende torde stora övergångsområden finnas. Så mycket betydde dock den

olika orienteringen i kulturhänseende av Ryssland och Polen, att den gemensamma slaviska traditionsstocken visar en icke ringa olikhet genom olika ekotypisering i de båda länderna. Några traditionsströmmar oberoende av inflyttning och av olika litterära strömningar kan ej påvisas.

Tyskland har emellertid i sina östra delar betydligt mera slaviska traditionselement än vad Sverige har finska. Det hänger i första hand samman med de stora slaviska områden som där förtyskats. Ännu finns det en mängd små isolerade vendisk-språkiga områden, som på alla sidor är omgivna av tysk befolkning. Dessa har haft svårt att hävda sin slaviska traditionsstock som från början säkerligen ej varit obetydlig, om man betraktar samtliga de vendiska områdena som en helhet. På varje isolerat område har emellertid endast en bråkdel av hela den vendiska traditionen kunnat finnas, liksom Färöarna blott kunnat ha en bråkdel av hela Norges tradition. Då de vendiska områdena isolerats från varandra genom tyska bygder, har helt naturligt den tyska genomsyrningen blivit mycket övermäktig för de flesta traditionsarters vidkommande, ty en traditionskedja blir inom ett litet område lätt avbruten genom att aktiva bärare avflyttar eller dör utan att ha fått tillfälle att överflytta sin kunskap på annan aktiv bärare. Sådana rubbningar inträder visserligen också inom de enskilda bygderna i ett större sammanhängande område, men där märks det ej så mycket för hela områdets vidkommande, i det en tradition som i en bygd förlorat sin aktivitet, lever kvar i en annan, och vad traditionen på ett håll mister kan den ersätta på annat håll inom samma traditionsområde. I de isolerade vendiska områdena, betyder däremot varje traditionsförlust, att den lätt blir ersatt med tysk tradition, och att den ursprungliga slaviska traditionen sålunda i stor utsträckning försvinner eller avblekes, under det att samtidigt en hel del slavisk tradition flyttas över på tysktalande bärare. Sålunda träffas den rent slaviska vampyrföreställningen hos tysktalande befolkning i Pommern. Det är sålunda isoleringen av många små områden från sitt ursprungliga sammanhang som medfört att de vendiska folkspillrorna i så stor utsträckning fått tyskspråkig tradition, ej att de legat i vägen för en traditionsström som gått fram över dem på samma gång som den gick fram över de mellanliggande tyska områdena.

*Slutord.* Här har blott några antydningar kunnat givas om traditionsspridningens problem, ett problem som alltför mycket blivit förbisett på grund av förutfattade meningar, som man aldrig på allvar prövat emedan frågeställningen vid sagounder-

sökningar ej gällt spridningssättet utan blott ursprungslandet. Det bör emellertid vara av vikt icke blott för folklorister utan även för historiker att få hithörande problem lösta. För historikern är det under alla förhållanden viktigt att skilja mellan aktiva och passiva traditionsbärare, liksom att observera olika traditioners olika spridnings- och fortplantningsmöjligheter. Medan ännu en någorlunda rik levande tradition finnes, borde det därför utföras grundliga undersökningar ute i fältet av dessa frågor, och så många konkreta exempel som möjligt borde samlas till hithörande frågors belysning. Säkert skulle sådana undersökningar bli till betydande hjälp i metodiskt hänseende.

*C. W. v. Sydow.*